

Fehér Ádám – Láng Eszter

Románia nemzetiségi politikája 1944-től az 1980-as évek végéig

Mottó: „Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak.” (Máté, 7,12)

Az első világháború után Magyarországtól Romániához csatolták Erdélyt és a Bánát egy részét, továbbá megkaptá Besszarábiát Oroszországtól. Ily módon olyan román állam jött létre, amelyben két-három millió magyar és körülbelül 800 ezer német élt (bánáti svábok, erdélyi szászok és a vallási okokból Felső-Ausztriából kivándorolt osztrák telepések). A kisebbségek zárt településkörzetei közé tartozott a Bánát német és magyar lakosaival, Erdélynek a Kárpátok ívében fekvő, szinte csak magyarok lakta fennsíkjá, valamint a túlnyomórészt szászok lakta, Havasalföld felé eső, Nagyszeben és Brassó közötti országrész. Jelentős tömböt alkottak még a Dobrudzsában élő tatárok, a Duna menti bolgárok és az országban szerteszórva élő roma cigányok.

A második világháború idején, 1940 közepén, a Molotov–Ribbentrop-paktum nyomán Besszarábia és Észak-Bukovina a szovjet állam fennhatósága alá került, majd nem sokkal később a második bécsi döntés értelmében Erdély északnyugati és keleti részét, összesen 43 ezer km² területet Magyarországhoz csatolták. Egy évvel később, az első német győzelmek idején visszacsatolták Romániához Észak-Bukovinát és Besszarábiát, sőt, Transnistria néven Dnyeszteren túli területek is román fennhatóság alá kerültek, 1944 októberének végére pedig egész Romániát, Észak-Erdélyt is beleértve, visszafoglalták, ez utóbbit immár szovjet segítséggel. Végül az 1947 februárjában aláírt román békeszerződés szentesítette a de facto kialakult helyzetet, érvénytelenítette a második bécsi döntést és Észak-Erdély ezzel ismét Románia részévé vált. (Nem került azonban vissza Romániához Észak-Bukovina, Besszarábia és Dél-Dobrudzsa) (minderről bővebben: Szász, évszám nélkül, 1992 után).

A második világháború után tehát a nemzetiségi probléma ugyanúgy jelen volt a román politikai élet színterén, mint az előző három évtizedben, és a belpolitikai küzdelmek egyik fontos területévé vált.

Az 1948-as népszámlálási adatok alapján (Varga, 1991) Erdély lakosságának 65,1%-a román, 25,7%-a magyar, 5,8%-a német és 3,4%-a egyéb nemzetiségű volt. Számszerűen ez mintegy másfél millió magyar és 332 ezer német ajkú lakost jelentett. Meg kívánjuk jegyezni, hogy számos tanulmány (Kádár, 1992; Kliger, 1991; Varga, 1992) felhívja a figyelmet a népszámlálások eredményeinek szándékosan torz, a kisebbségeket kisebb arányúnak bemutató voltára. De miért fontos a valóságos népességi arányok ismerete? Azért, mert „a jognak asztalánál még mindig döntő érv a mennyiségi mutató”, s a hamisított népszámlálás nemcsak az anyanyelvhasználat bírósági, közigazgatási korlátozásához vezethet, hanem a beiskolázási arányszám csökkenéséhez is (Kádár, 1992).

1944 novemberében az etnikai kisebbség kérdésének megoldására kisebbségi-nemzetiségügyi minisztériumot hoztak létre, s 1945 februárjában kihirdették a Nemzetiségi Statútumot, amely fajra, nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra való tekintet nélkül valamennyi állampolgár jogegyenlőségét kimondta, s ezen túlmenően *kollektív jogokat is biztosított* — elsősorban a nyelvhasználat kérdésében — azokon a területeken, ahol a lakosságnak legalább 30 %-a egy közös, nem román nyelvet beszél (R. Süle, 1990).

A kedvező nemzetiségi törvények mellett azonban, a korszak ellentmondásosságának megfelelően, számos diszkriminációs intézkedés sújtotta a kisebbségeket, így például elkobozták azoknak a magyar és német nemzetiségű személyeknek a vagyonát, akik 1944. szeptember 12-én külföldön tartózkodtak. Ily módon a „vélelmezett ellenség” címén mintegy 30 ezer magyart fosztottak meg minden ingó és ingatlan vagyonától.

A Groza-kormány a kisebbségeknek teljes egyenjogúságot ígért, és 1945–46-ban Közép- és Kelet-Európában egyedülálló kisebbségi iskolahálózat alakult ki, amelyben, Románia történetében először, még az igen kis létszámú török és tatár nemzetiségek is önálló iskolákat működtettek. Ez az oktatásügyi fellendülés azonban nem volt hosszú életű: a történelmi pártok felszámolása után, 1947 nyarától megkezdődött az Erdélyben évszázadok óta működő, valamint az éppen csak létrejött magyar intézmények fokozatos felszámolásának folyamata. Formálissá vált a Magyar Népi Szövetség működése is, főleg azután, hogy legfontosabb intézményeit Kolozsvárról Bukarestbe telepítették.

A monolitikus hatalmi rendszer kiépülésével párhuzamosan tovább korlátozták a romániai kisebbségek kollektív jogait, annak ellenére, hogy az 1948-as alkotmány *általánosságban biztosította* valamennyi nemzetiség számára az *alapvető állampolgári szabadságjogokat* és, a későbbi alkotmányokkal ellentétben, az *anyanyelvi oktatás szervezését minden fokon*.

Az 1948. április 17-én életbelépett alkotmány tehát külön rendelkezett a nemzetiségi jogegyenlőségről, deklarálva valamennyi együttélő nemzetiség teljes jogegyenlőségét a gazdasági, politikai és kulturális élet minden területén. Úgyszintén biztosította az anyanyelv szabad használatát minden szinten, valamint az anyanyelvi oktatáshoz való jogot, a nemzetiségi művelődés jogát a könyv-, újság-, folyóirat- és zeneműkiadás, tovább a színházak révén. A nemzetiségek lakta területeken a nemzetiségi nyelvű közigazgatás és igazság-

szolgáltatás, a nem nemzetiségi területeken a tolmácsolás joga is kimondott.

Egyébiránt a korszak román alkotmányai hű és hitű tükörképei voltak az 1936-os szovjet, nevezetesen sztálini alkotmánynak. A megfogalmazott alapelvek kimondták a nemzetiségek közötti jogegyenlőséget, a nemek jogegyenlőségét, a lelkiismereti jog, a munkához, tanuláshoz, pihenéshez, anyagi biztonsághoz, személyi tulajdonhoz való jogot, a személy és a magánlakás sérthetlenségének, valamint a levelezés és a telefonbeszélgetések titkosságának elvét, úgyszintén az állammal szembeni védelem jogát. Kimondták a vallásszabadságot is.

Az alkotmányban deklarált vallásszabadság azonban a valóságban vallás- és egyházellenességet jelentett, persze nemcsak a magyar történelmi egyházakra nézve, hanem az ortodox, és különösen a görögkatolikus egyházak vonatkozásában is. Feloszlatták a katolikus szerzetesrendeket, államosították az egyházi vagyonok oroszlanrészét. A vallásszabadságból tehát annyi valósult meg, hogy a templomok falain belül lehetett prédikálni és hitoktatást végezni. És egy adalék a nemzetiségi viszonyoknak az egyházi életben való megjelenéséhez: A romániai 6 latin és 5 görög szertartású főpásztor közös püspöki kart alkot. A püspöki karban román többség dominál és a bukaresti érsek is román, s a három nagy múltú katolikus egyházmegye közül kettő (a nagyváradi és a szatmári) mind a mai napig Bukarest alá tartozik, noha a romániai magyar katolikusok egyházukban többséget alkotnak. (A gyulafehérvári püspökséget II. János Pál 1991-es magyarországi látogatása előtt érsekség rangjára emelte, kivette a bukaresti érsek fennhatósága alól és közvetlenül a Vatikán alá rendelte.) (András, 1991).

Nem fogalmazódtak ugyanakkor meg még alkotmányos jogelvként sem olyan alapvető személyi szabadságjogok, mint például a lakóhely szabad megválasztása. Az ilyen jogok nem alanyi jogként illetik meg az állampolgárokat, „a konkrét szabályozás pedig nagymértékben korlátozza, bizonyos esetekben nemlétezővé teszi az alkotmányban deklaráltakat” (Tóth, 1990). Ezért történhetett meg a hetvenes évektől kezdve, hogy az egyetemmel elvégző fiatal szakembereket központilag osztották el az ország területén, románlakta vidékekre irányítva a magyar ajkúakat és magyar vidékekre kényszerítve a románokat. Szintén a személyi szabadság durva korlátozásának tekinthető az 1974-es „szállástörvény”, amely megtiltotta a szélesebb külföldi rokonság vagy barátok befogadását akár csak egyetlen éjszakára. Bár e törvény minden állampolgárra vonatkozott, mégis túlnyomórészt a nemzetiségieket, ezen belül is elsősorban a legnagyobb lélekszámú magyarságot érintette és korlátozta érintkezési viszonyaiban.

1948 végén a Román Munkáspárt határozatban fogalmazta meg a nemzetiségi politika új irányelveit, és kétfrontos harcra szólította fel híveit, egyrészt a román részről megnyilvánuló sovinizta, magyarellenes és antiszemita magatartás, másrészt az egyes nemzetiségek részéről tapasztalható élszigetelődési kísérletek ellen. A magyarokat nacionalizmussal, a németeket nácizmussal, a szerbeket titoizmussal, a bolgárokat és ukránokat kuláksággal, a törököket és görögöket a nyugati imperializmussal való szimpatizálással, a zsidókat cionizmussal vádolták (R. Süle, 1990).

Az 1952-es alkotmány lényegében ugyanazokat a jogokat biztosította a kisebbségeknek, mint az 1948-as, bár az anyanyelvi *oktatás szervezésének* joga helyett a minden fokú anyanyelvi oktatás jogát mondja ki, és továbbra sem tisztázza a kisebbségi nyelvhasználat kérdését, ami lehetőséget adott a kétnyelvűség fokozatos felszámolására. Lényeges elemként meg kell azonban említenünk a Magyar Autonóm Tartomány létrehozását, amely a legnagyobb kompakt magyarlakta terület, 77,3 %-os magyar lakossági aránnyal (1956-os népszámlálás adata), akkor is, ha ez Románia magyar nemzetiségű lakosságának csak mintegy harmadát jelentette. Bár az autonómia mint olyan csak a tartomány nevében létezett, a tartományban lakó magyarokat azonban olyan jogok is megillették, amelyek a tartományon kívül élőket nem, vagy csak korlátozottan. Önálló magyar iskolahálózatához 201 hétszázfős általános iskola, 9 középiskola, két főiskola tartozott, és tényleges lehetőség volt a magyar nyelv hivatali és bírósági használatára (Csatári, 1958).

Az 1965-ös alkotmányban azonban már kimaradt az anyanyelv szabad használatának jogából „a magán- és a társadalmi élet minden területén” kitétel. Az első két alkotmány alapján a nemzetiségi közigazgatás joga akkor illette meg a lakosságot, ha a „rajonban” (megfelel a korábban nálunk is létező megyén belüli kisebb közigazgatási egységnek, a járásnak) élők többsége nemzetiségi. Az 1965-ös alkotmányban azonban a rajon helyett már megye szerepel.

Ugyancsak az 1948-as és 1952-es alkotmány alapján a nemzetiségi területek hivatalnokai kisebbségi anyanyelvű, vagy a kisebbségi nyelvet és életmódot ismerő helyi lakosok közül kerülhettek kiválasztásra. Az 1965-ös szövegben már nem követelik meg, hogy a tisztségviselő helyi lakos legyen.

Kimaradt az 1965-ös alkotmányból a területi egységek, így a Magyar Autonóm Tartomány korábbi felsorolása. Ez utólag szentesítette azt az 1960-as közigazgatási-területi változtatást, amit később, 1968-ban formálisan is helybenhagytak, anélkül, hogy végig kellett volna csinálni az alkotmánymódosítás procedúráját. A jogi szabályozás tehát ily módon a telepítési politikát erősítette akkor, amikor szűkítette a nemzetiségi jogok gyakorlásának lehetőségeit.

Az 1956-os magyarországi forradalom után a romániai nemzetiségi politikában egyre jobban előtérbe kerültek az állambiztonsági szempontok: a „kisebbségi nacionalizmus” és a „szeparatizmus” elleni harc eredménye a kisebbségi és román tannyelvű iskolák egyesítése volt. Moldvában 1958-ban megszüntették az utolsó magyar iskolát is, pedig 1950-ben még mintegy 100 magyar iskola, 13 magyar óvoda működött ott mintegy 150 tanítóval (Kádár, 1992). Leglátványosabb állomása a nemzetiségi „elszigetelődés elleni harcnak” a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem összevonása a Babeş Tudományegyetemmel 1959-ben. Egyes szaktárgyakat ugyan két nyelven adtak elő, de ez fokozatosan megszűnt, és az általános nyelv a román lett.

A nemzeti értelmiség pedig, amely az ötvenes években maga is a régi nemzeti értékrendszer sérüléseitől szenvedett, — hiszen 1948 után a magyarországinál összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben rostálták meg nemzeti kulturális örökségét, és erősebb volt az orosz-szovjet nagyság propagandája és szolgálai tisztelete is (olyannyira, hogy még a nemzeti himnuszba is bekerült a felszaba-

dító szovjet nép) — a kisebbségek számára korábban engedélyezett intézménykereteket privilégiumoknak érezte és ezek felszámolását kívánta. Érvényesült tehát a „nekem nem jó, neked se legyen jobb” szindróma, amelyet a hatalom tudatosan erősített a horthysta-revansista magyar emigráció s az ezzel feltételezeten együttműködő magyar állam részéről fenyegető külső veszedelmek emlegetésével, tehát a nemzeti veszélyeztetettség pszichózisának fenntartásával (Szász, évszám nélkül, 1990 után).

A közigazgatási egységek 1960-as átszervezésének következtében a Magyar Autonóm Tartomány egy részét a többségében román ajkú Brassó megyéhez csatolták, s egyidejűleg román többségű területeket kapcsoltak ide. Elnevezése Maros Magyar Autonóm Tartomány lett, s a magyar lakosság aránya 62,2 %-ra csökkent. 1968-ban az újabb közigazgatási átalakulás következtében formálisan is megszűnt a magyar tartomány. Az új területi egységek határait úgy állapították meg, hogy kompakt magyar területeket szakítottak le hagyományos központjaikról, a vegyes lakosságú vidékeken pedig mindenütt biztosították a román többséget. Kivételt csupán Hargita és Kovászna megye jelentettek, ahol továbbra is magyarok voltak többségben, mintegy 80 illetve 90 százalékos aránnyal (R. Süle, 1990). Minderről Bíró A. Zoltán így ír: „...a hargitaiságnak mint regionális identitásnak a megteremtése egy állampolitikai döntéshez fűződik. Körülhatároltak egy fizikai teret (megye), névvel, intézményekkel, vezetői pozíciókkal látták el. Ez az államhatalmi gesztus azonban ambivalens gesztus volt. Adott ugyan egy lehetőséget, de még mielőtt adott volna, hiányt teremtett. A Maros Magyar Autonóm Tartomány megszűnése e vidék szellemi elitje számára a hatalomból való kiesést jelentette. Megszűnt a "magyar tartomány", de ugyanakkor megadatott a kompenzálás lehetősége is, hiszen a hatalom adott "két magyar megyét"... Tehát egyfelől megvonták az eddigi stabil identitást, másfelől pedig felkínáltak egy új identitásteremtési lehetőséget.” (Bíró A., 1992. 63. old.) Ez a gyakorlat mindvégig az erőszakos egyesítés elvére épült, s ügyesen kihasználta az új identitás kiépítéséhez a régióban fellelhető elemeket, központi elemévé a régiókat elválasztó Hargita hegységet téve, s jelentős szerepet juttatva a természeti elemeknek. Az 1989-es változás utáni időszak mutatott rá a hargitaiságnak a művi és erőszakolt voltára.

Az 1968 áprilisi pártplénum ismét foglalkozott a nemzetiségi problémákkal, és, bizonyára a bizonytalan bel- és külpolitikai helyzetre való tekintettel, a vezetés ígéretet tett a nemzetiségi nyelvhasználat kiterjesztésére az oktatásban és a kultúra egyes területein. Novemberben létrehozták a nemzetiségi — magyar, német, szerb, ukrán — dolgozók tanácsait, ezeknek azonban ténylegesen nem volt beleszólásuk a döntésekbe, ritkán hívták össze és 1974-től tárgyalásaik már románul folytak. Megtárgyaltak azonban néhány nemzetiségi problémát, így felmerült bizonyos tantárgyak magyar nyelven történő oktatásának, a szakkönyvellátás javításának szükségessége, a kétnyelvű feliratok ügye. Fentiek eredményeképpen magyar nyelvű szakiskolákat és szakközépiskolákat létesítettek, a „vegyes lakosságú területeken” magyar nyelvű osztályokat indítottak.

1971-től a vezetés (Ceaușescu) megfogalmazta a *társadalmi, gazdasági, etnikai „homogenizálás” tételét*, amelynek lényege a kisebbségek beolvasztását

minél rövidebb távon megvalósító nemzetiségi politika az egységes román nemzet megeremtésének érdekében. A szlogenek: „nemzetiségre való tekintet nélkül”, „közös szocialista haza”, „kommunizmus felé haladó szocializmus”, „együttélő nemzetiségek szocialista hazaszeretete”, „szocializmus közös felépítése”. A „szocialista hazaszeretet” megköveteli természetesen mindannak az elfojtását, ami partikuláris, tehát nemzeti (R. Süle, 1990). Az elnemetlenítés a társadalmi élet minden területére kiterjedt, de az egyén szintjén elsősorban a nyelvhasználat és az anyanyelvi oktatás területén fogalmazódott meg. Az anyanyelvi oktatás korlátozását jelentette — most már törvényileg — az 1973. évi 273. sz. rendelet, amely kimondta, hogy az alsó fokú oktatásban kisebbségi osztályt csak legkevesebb 25 tanulóval lehet indítani, középiskolában pedig a minimális létszám 36. Román tannyelvű osztályok létesítésénél nem írtak elő minimumot. 1978-ban, illetve 1987-ben ezen enyhítettek, úgy, hogy a kisebbségi általános iskolai osztály indításához szükséges minimális létszámot levitték 20-ra, s a román tannyelvű osztályoknak is előírtak egy minimális osztálylétszámot, nevezetesen 7 főt. Középiskolákban a kisebbségi osztályokban 30 fő a létszám-minimum a fenti rendeletek szerint (R. Süle, 1990). 1986–87-ben a nagy többségben magyarok lakta Hargita megyében 230 román pedagógust neveztek ki a magyar nyelvű iskolákhoz és csak 15 magyar nemzetiségű tanár kapott ugyanakkor kinevezést ugyanezekbe az iskolákba (Gehér, 1991). Régi, neves iskolák veszítették el ily módon magyar jellegüket, oktatási nyelvüket.

Hasonló, a magyar nyelvű oktatásügygel párhuzamos „fejlődésen” ment keresztül a nemzetiségi sajtó is. Hogy legyen összehasonlítási alapunk, megemlíthjük, hogy a második világháború előtt Románia hatvankilenc helységében jelentek meg magyar nyelvű sajtótermékek, többek között 30–35 napilap látott napvilágot. Kolozsváron 457, Temesváron 214 periodika került kiadásra. Kolozsvárnak 1945–47 között még mindig három napilapja van, a helyzet azonban csak átmeneti, s a központi hatalom kiépülésével csak azok a lapok maradhattak fenn, amelyek hajlandók voltak elfogadni a felkínált függőségi rendszert. A központosítás eredményeképpen, ugyanakkor, amikor a Magyar Népi Szövetség központját is át-helyezték a fővárosba, bukaresti székhellyel indítottak egy országos magyar napilapot (*Romániai Magyar Szó*), amelynek főszerepet juttattak a magyarság ideológiai megdolgozásában. A központi irányítást szolgálta az 1948-tól szintén Bukarestben megjelenő *Művelődési Útmutató* c. folyóirat román, magyar, szerb, jiddis, ukrán kiadással. Ez 1985-ös megszűnéséig fontos szerepet játszott a magyar nyelvű falusi művelődés megszervezésében.

Az 1956 utáni időszakban a pangás hosszú éveit után a romániai magyar sajtó helyzete javult: új lapok, folyóiratok indultak el és általában véve is bővültek a publikációs lehetőségek. Ekkor indulhatott (újra) el a nagy múltú Korunk (Kolozsvár) Gáll Ernő főszerkesztésében, a *Napsugár* (főszerkesztője Asztalos István), a *Könyvtári Szemle*, Marosvásárhelyen a *Művészet* (Sütő András szerkesztésében) s a *Tanügyi Újság*, amelynek sorsa jelkép értékű: eleinte kéthetente. 1961-ben már hetente jelenik meg, 1972 második felétől aránytalanul megnövekedik a románból fordított cikkek száma, 1974 májusától már csak havonta egy-

szer jelenik meg, s mindössze négy oldalon (Enyedi, 1991). A lap sorsa tehát egybefonódott a magyar tannyelvű oktatás sorsával.

A sajtó helyzetének alakulásában mindig a külpolitikai helyzet játszotta a legfőbb szerepet. Ennek köszönhető, hogy 1968–1972 között újabb fellendülés következett be a lapkiadásban, s a két magyar megyében egy-egy helyi sajtótermék kiadására is sor kerülhetett, a csíkszeredai *Hargita* c. napilapéra és a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* c. hetilapéra. 1970-től jelent meg a *Hét* c. országos hetilap (Bukarestben). A javulás nem tartott soká. Egyes kutatók szerint Ceaușescuék kínai látogatásának következménye volt a romániai „mini kulturális forradalom” (Enyedi, 1991), amelynek során mind a nemzetiségi, mind a román nyelvű sajtót korlátozták, s a sajtótörvény bevezetését a liberális főszerkesztők és szerkesztők leváltása követte. Gazdasági nehézségekre (papírhiányra) hivatkozva — aminek valóságát nincs szándékunkban kétségbe vonni — a lapok terjedelme zsugorodott, néhányat pedig meg is szüntettek. Később néhány lap újraindulhatott, ezek azonban elsősorban román lapok voltak. Szintén főleg a nemzetiségi lapokat érintették a példányszámtól is függő áremelések.

Az írott sajtó mellett a rádió és a televízió is jelentős szerepet játszik a kultúra és egyáltalán a tömegkommunikáció színterén. A negyvenes évek végétől, amikor a rádió elterjedésének időszakát élték, a különböző erdélyi városok helyi műsorokat sugároztak, a vegyes lakosságú területeken magyar nyelven is. Nemsokára kiépült a vidéki stúdiók hálózata is, először Kolozsváron, majd Marosvásárhelyen, s 1958-tól kezdve a bukaresti stúdió adásával együtt a három rádióközpont napi hét órában sugárzott magyar nyelvű műsort.

1969 novemberétől a Román Televízió magyar és német nyelvű adást is sugárzott, és magyar és német nemzeti szerkesztőség is alakult. Rövidesen heti három órás magyar és kétórás német műsoridőt vezettek be. Az 1974-es gazdasági szigorítások azonban nem kímélték a rádiók és a televízió magyar nyelvű adásait sem, s ahelyett, hogy a korábbi elképzeléseknek megfelelően a televízió heti adás-ideje magyar nyelven 12 órára növekedett volna, csökkentették az eddigi három órás műsoridőt, s szigorítottak a cenzúrán is. Megszüntették továbbá a rádiók vidéki szerkesztőségeit, s ezzel együtt a kolozsvári, marosvásárhelyi magyar adást, valamint a temesvári szerb és német adást.

Összegezve a nemzetiségi sajtó és a tömegtájékoztatás helyzetét, elmondhatjuk, hogy a nyolcvanas évek elejére drámai helyzetbe került az anyanyelven való megszólalás lehetősége. Mindez szoros összefüggésben állt a „homogenizálási programmal”, amelynek egyik legfontosabb célja az egységes etnikai területek fellazítása volt.

A homogenizálási vagy más néven „szisztematizálási” terv a beépített területek leszűkítését, a falvak számának csökkenését (felére!), a kis falvak felszámolását irányozta elő (ezt az 1974/58. terv fogalmazta meg) Románia egész területére, nemzetiségre való tekintet nélkül, ami a nemzetiségi kisebbségek számára tragikus következményekkel járt volna, eltörölt volna lakóházakat, iskolákat, templomokat, temetőket, szétszórta volna a kis közösségeket. Megítélésünk szerint megtépázta volna a román paraszti–népi kultúra élő hagyományait

is, e veszteségek azonban nem veszélyeztették volna magát a román nyelvet és kultúrát.

A településszerkezet átalakulásának azonban van természetes útja is, ami együtt jár az iparfejlesztéssel és polgárosodással. Erdélyben 1945 előtt a magyarság adta a németekkel és a zsidókkal együtt a városlakók túlnyomó többségét. Az erdélyi városok elrománosodása az országos városfejlődési tendenciákat követő urbanizációs hullámnak, illetve az ezzel együttjáró betelepedésnek köszönhető. Az adatok tükrében megállapítható, hogy a románság Erdélyben hét évtized alatt 88 %-kal szaporodott, ugyanakkor a többi etnikum lélekszáma (leszámítva a ruténeket) stagnált vagy csökkent. A román városlakók száma pedig Erdélyben több mint hússzorosára nőtt, ezáltal a városokban is létrejöttek az összerdélyi nemzetiségi arányok. A másik oldalon ellenkező folyamat zajlott le: a folyamatos kivándorlás a kisebbségek létszámát mintegy egymillióval csökkentette (Varga E., 1991), 1956–1977 között 222000 ember vándorolt ki Romániából, s a külföldre távozottak jelentős része éppen Erdélyből ment el. Ebben az időszakban a kivándoroltak többsége német és zsidó volt (az országos adatok 60–70000 német és 139000 zsidó kivándorlását rögzítik), s becslések szerint az Erdélyből külföldre települtek száma 105–120000 lehetett (Varga E., 1991). A regátból bevándorlók száma ugyanebben az időszakban 200–215000 lehetett (uo.).

Az 1977. évi népszámlálás után a regáti beáramlás felgyorsult. Ezt az bizonyítja, hogy az országot elhagyók száma 1985-re az előző évtizedhez képest a duplájára növekszik (a német exodus tömegessé válásával és a magyar kivándorlás megkezdődésével). A regáti betelepülés, elsősorban a megüresedett helyekre, ez időszak alatt újabb 150 ezer lehetett. Varga E. számításai szerint 1985-ben Erdélyben mintegy 700–800 ezer betelepített regáti él. Más források szerint ez a szám csak nagyon óvatos becslés, és a bevándorlás ennek duplája is lehet. Az 1992. évi romániai népszámlálás előzetes nemzetiségi adatközlése szerint a magyar nemzetiségűek aránya az egyes megyékben a következő: Hargita 84,6, Kovászna 75,2, Maros 41,3, Szatmár 35, Bihar 28,5, Szilágy 23,7, Kolozs 19,8, Arad 12,7, Máramaros 10,2, Brassó 9,8, Temes 9,1, Beszterce-Naszód 6,5, Hunyad 6,1, Fehér 6, Szeben 4,2, Krassó-Szörény 2,2, Bákó 0,6 %. (Forrás: *Erdélyi Napló*, 1992. június 11. Idézi: Varga E., 1992).

A második világháború utáni időszak eseményei azt igazolják, hogy az emberi jogi védelem, amely elvileg minden személyt megillet, a szocialista rendszer keretei között nem volt alkalmas a kisebbségi érdekek védelmére. Minden olyan ponton, ahol a plurális érdekek manifesztálódhatnak, a rendszer intézményesen kizárja ennek lehetőségét. A fent bemutatott elvek és leírt tények alapján csak nagy optimizmussal lehet remélni, hogy az elkövetkezendő években az erdélyi kisebbségek, így elsősorban a magyarság önszerveződési törekvései megerősítik azokat az intézményi kereteket és megszerzik azokat a jogi garanciákat, amelyek legalább részben ellensúlyozhatják a gazdasági nehézségekből amúgy is következő kivándorlást, és így megmaradásukat garantálják szülőföldjükön.

Felhasznált irodalom

1. András Károly (1991): Tények és problémák a magyar kisebbségek egyházi életében, *Regio*, 3. sz. 19–37. o.
2. Bíró A. Zoltán (1992): A regionális identitás kialakításának néhány vonásáról, *Regio*, 4. sz. 61–71. o.
3. Csatári Dániel (1958): Román–magyar kapcsolatok, Budapest, 247–250. o.
4. Enyedi Sándor (1991): A romániai magyar sajtó és tömegkommunikáció 1944 után, *Regio*, 2. sz. 174–193. o.
5. Gehér József (1991): A kulturális népiertés fogalma és tilalmának jogi lehetőségei. A Ceaușescu-féle kisebbségpolitika, *Regio*, 3. sz., 194–201. o.
6. Kádár Gyula (1992): A romániai népszámlálás előkészítése és lebonyolítása, *Regio*, 3. sz. 61–73. o.
7. Klinger András (1991): Erdély népessége anyanyelvi összetételének alakulása, *Statisztikai Szemle*, 813–835. o.
8. Lestyán Ferenc (1991): Az erdélyi római katolikus püspökség a kommunista rendszer első éveitől, *Regio*, 3. sz. 118–130. o.
9. R. Süle Andrea (1990): Románia politikatörténete 1944–1990, in: Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet, Atlantisz Medvetánc, 199–204. o.
10. Schwarz, K-P., Bachmann, K., Miller, I., Jankova, V., Martos, P., Fényi, T., Grabner, Ch. (1992): Recht und unrecht in Grenzen — Europa von den Pariser Verträgen bis heute (I–IX), *Die Presse (Ausztria)*, augusztus 14., 18., 21., 28., 31., szeptember 4., 5., 7., 8.) in: Cikkek a nemzetközi sajtóból (Európai határok a párizsi szerződések óta: jog és jogtalanság). 1992/40., 12–30. o.
11. Szász Zoltán (évszám nélkül, 1992 után): A románok története. Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1–195. o.
12. Varga E. Árpád (1991): Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok az erdélyi városok etnikai arculatában bekövetkezett változásokról. *Regio*, 4. sz. 121–141. o.
13. Varga E. Árpád (1992): Az 1992. évi romániai népszámlálás előzetes nemzetiségi adatközlése. *Regio*, 3.sz. 74–81. o.
14. Vekov Károly (1991): A romániai magyarság tömbszerveződésének okairól. *Regio*, 1. sz., 101–102. o.